

de apocalyps of het boek der openbaring zijn afgebeeld. Van de hand van dezelfde kunstenaar, dom Paul Duez, zijn de dertien tussen 1950 en 1956 in de westvleugel aangebrachte fresco's, die door Gilbert Huybens in zijn bijdrage 'Keizersberg - Kunstberg', uitvoerig worden besproken (161-181). Huybens stelt, dat de abdij een verrassende rol heeft gespeeld in de ontwikkeling, de beoefening en de verspreiding van *oude* en *nieuwe* religieuze kunstvormen, zoals: de beeldende en toegepaste kunsten, de literatuur, de poëzie en de muziek.

Luc van Hilst, priester, laat in zijn bijdrage 'De abdij Keizersberg en de liturgische beweging' zien, hoe belangrijk de Keizersberg, en in het bijzonder dom Lambert Beauduin voor deze beweging is geweest (95-112). Zo werden onder andere door de inzet van Beauduin en met behulp van de gehele abdijsamenleving vertalingen van liturgische teksten in de volkstaal uitgegeven. Andere initiatieven waren: het organiseren van liturgische weken en de uitgave van liturgische tijdschriften.

Het uit goed geschreven artikelen samengestelde gedenkboek is niet alleen van vele mooie (oude) foto's en andere illustraties voorzien, het bevat ook een groot aantal biografieën van abten, kunstenaars en andere personen, die voor de jubilerende Keizersberg van belang zijn geweest. Een bladzijde waarop de belangrijkste data uit de geschiedenis van de abdij staan vermeld, en een lange lijst met namen van in de abdij van Keizersberg geprofeeste monniken zijn eveneens in deze uitgave opgenomen.

Rita Hooij schuur

R. Schuursma, *Jaren van opgang. Nederland 1900-1930* (Amsterdam: Balans, 2000, 592 blz., f69,50, ISBN 90 5018 521 5).

Aan *Jaren van opgang* laat zich gemakkelijk aflezen dat de auteur jarenlang bibliothecaris is geweest. Het boek is een veelzijdige schets van Nederland in de eerste decennia na de vorige eeuwwisseling. In tien hoofdstukken, verdeeld in 57 paragrafen en talloze sub-paragrafen lijken alle relevante aspecten uit de Nederlandse geschiedenis van de eerste drie decennia van de twintigste eeuw aan bod te moeten komen. Niet zelden lijkt daarbij de onderwerpskeuze ingegeven door het al dan niet voorhanden zijn van geschikte literatuur. Onontgonnen terrein wordt in dit boek dan ook niet betreden.

Deze verkaveling van de geschiedenis biedt onmiskenbaar voordelen. Met behulp van de registers (helaas zijn alleen namen en geografische begrippen geïndexeerd) is *Jaren van opgang* een nuttig naslagwerk. Maar waarvoor eigenlijk? De periode 1900-1930 lijkt betrekkelijk willekeurig gekozen, vanuit een tamelijk vaag idee over deze drie decennia als een aaneengesloten tijdvak van 'een opvallende verandering ten goede'. Deze vooruitgang is door de auteur onder andere gezocht in economische groei met verhoging van de levensstandaard en vergroting van de welvaart en in 'politieke democratisering'. Ook een actieve buitenlandse politiek wordt door Schuursma positief gewaardeerd als een bewijs van 'opgang'. Dit in het 'woord vooraf' in drie alinea's geschetste losse ordenende principe wordt echter onmiddellijk gerelativeerd. Uiteraard was er geen 'continue toename van uitsluitend goede dingen', en moet met name de verstarde verzuiling volgens de auteur gezien worden als een negatief te waarden verschijnsel, met uitzondering dan weer van de mogelijkheid die de verzuiling aan 'hele bevolkingsgroepen' bood om te emanciperen tot volwaardige deelnemers aan de Nederlandse natie. Uiteraard dient een bespreking verder te reiken dan het voorwoord van het besproken boek, maar het grootste probleem dat ik heb met het boek van Schuursma is nu eenmaal de keuze van tijdvak en thematiek en de enige plaats waar deze enigermate worden verantwoord, is in het voorwoord.

Schuursma slaagt er niet in aannemelijk te maken dat de jaren 1900-1930 gezien kunnen worden als een aaneengesloten periode van groeiende welvaart. Wijselijk kiest de auteur niet voor een systematische macro-economische onderbouwing van zijn these. De door hem op dit punt wat al te summier geraadpleegde literatuur geeft daar dan ook weinig aanleiding voor. Weliswaar steeg de bedrijvigheid snel in de periode 1900-1914, maar de groei was in de drie voorafgaande decennia, ondanks de langdurige crisis in de landbouw en de daaruit voortvloeiende grote werkloosheid, nog aanzienlijk groter geweest. Bovendien bracht de Eerste Wereldoorlog wellicht geen trendbreuk in de groei, maar van een evenwichtige ontwikkeling van de Nederlandse economie in de periode 1914-1930 kan toch bepaald niet worden gesproken, wat overigens door Schuursma volmondig wordt beaamd (240). Ook inzake een door Schuursma gesuggereerde rechtvaardiger verdeling van de welvaart via sociale wetgeving is in het onderhavige tijdvak geen sprake. Integendeel: de wetgeving stagneerde goeddeels na 1901, ook de veelbejubelde bevlogen antirevolutionaire minster A. S. Talma kreeg maar een deel van zijn ontwerpen aanvaard, en vrijwel niets uitgevoerd. Wat uiteindelijk wel totstandkwam, zoals de wettelijk vastgelegde achturige werkdag, werd bij de eerste tekenen van economische stagnatie reeds weer teruggedraaid.

Dan de 'politieke democratisering'. Akkoord, net als vrijwel geheel Europa, tot Polen en de Balkan aan toe, kreeg Nederland in 1918 algemeen kiesrecht. De jaren na 1901 vormden echter bepaald niet de meest verheven of interessante periode uit de Nederlandse politieke geschiedenis. Integendeel: tot 1913 traden afwisselend door confessionelen en liberalen gedomineerde kabinetten aan die er niet in slaagden wetgeving van betekenis tot stand te brengen. Pas toen een aantal van de sociaal-liberale wetgevers en bestuurders die het laatste decennium van de negentiende eeuw hadden gedomineerd in 1913 weer regeringsverantwoordelijkheid kregen, werden weer spijkers met koppen geslagen. De voornaamste kwesties uit de negentiende-eeuwse politiek, de schoolstrijd en de kiesrechtstrijd, konden tot een einde worden gebracht, waarbij compromissen in achterkamertjes werden gesloten en de grote partijen onderling besloten de verkiezingen van 1917 te neutraliseren. Dit was toch bepaald geen hoogtepunt van democratisering. Daarbij dient te worden opgemerkt dat met de schoolwet van 1889 en de kieswet van 1896 de principes voor het regelen van beide kwesties (staatssubsidie voor christelijke scholen en vergaande uitbreiding van het kiesrecht) al waren vastgelegd. En in 1918 begon een tijdperk waarin de confessionele dominantie nou niet direct leidde tot levendige politiek. Slechts de ontwikkeling van het socialisme onttrok zich aan de malaise, maar de sociaal-democratie bleef, ondanks het omvangrijke electoraat, tot diep in de jaren dertig uitgesloten van de regeermacht. Ook de gefragmenteerde behandeling van alle mogelijke ontwikkelingen wreekt zich hier. De relatie tussen verzuiling en democratie komt niet goed uit de verf omdat Schuursma de verzuiling maar zeer summier en gescheiden van de kerkgeschiedenis en de politiek behandelt, terwijl de betekenis van de verzuiling nu juist ligt in de verweving van kerk, politiek, maatschappij en cultuur.

Op hoofdlijnen weet Schuursma de lezer er dus niet van te overtuigen dat het tijdvak 1900-1930 gezien moet worden als een aaneengesloten periode van vooruitgang. Zijn fragmentariserende methode is daar mede debet aan, zeker in het van de hak op de tak springende hoofdstuk over buitenlandse politiek. Het meest overtuigend is Schuursma in zijn behandeling van de cultuur, van onderwijs en jeugd tot wetenschap en 'high culture'. Betrekkelijk ver weg van de troebelen van politiek en economie ontwikkelden zich moderne vormen van onderwijs en een georganiseerde jeugdcultuur. Tegelijkertijd verhief de Nederlandse wetenschap zich tot wereldniveau. Maar bovenal ontstond een heus Nederlands cultureel klimaat, waarin verschillende kunststromingen en cultuuruitingen (van muziek tot architectuur) in wisselwerking met elkaar traden. Fraai komt deze verwevenheid naar voren in het hoofdstuk 'Dichtkunst als

strijdtoneel', waarin Schuurisma wel degelijk op overtuigende wijze aan weet te geven dat de 'jaren van opgang' een eenheid vormden. Ook het uitgebreide hoofdstuk over beeldende kunst (inclusief film) en bouwkunst geeft blijk van Schuurisma's belezenheid en engagement en van zijn vaardigheid als syntheticus en chroniqueur. Hoewel het centrale ordenende principe van *Jaren van opgang* onvoldoende onderbouwd is, valt Schuurisma's poging te waarderen, en niet alleen vanwege het schier encyclopedische karakter van het boek. *Jaren van opgang* doorbreekt met name in de behandeling van de Nederlandse cultuur de traditionele periodisering van de twintigste-eeuwse geschiedenis, waarin de beide wereldoorlogen de belangrijkste cesuren vormen.

D. J. Wolffram

J. W. Stutje, *De man die de weg wees. Leven en werken van Paul de Groot 1899-1986* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2000; Amsterdam: De bezige bij, 2000, 610 blz., f59,90, ISBN 90 234 3908 2).

Of Paul de Groot het beste gekarakteriseerd kan worden als de man die de weg wees, valt te betwijfelen. De koers werd namelijk uitgestippeld in Moskou, niet in Amsterdam. Het grootste gedeelte van zijn carrière als partijleider van de CPN was De Groot dan ook vooral een volger. Een briljant volger, dat wel. Het viel niet mee de voortdurend wijzigende politieke inzichten van leidende Sovjet-kringen te interpreteren, laat staan te voorspellen. Maar De Groot was daarin beter dan wie ook. Zo kon hij de macht verwerven en die lange tijd behouden: van 1938 tot 1977 deelde hij de lakens uit in communistisch Nederland.

Naast de biografische schets die Igor Cornelissen in 1996 aan de Nederlandse 'Stalin in zakformaat' wijdde, is nu een volwaardige, wetenschappelijk verantwoorde biografie beschikbaar. De Amsterdamse historicus Jan Willem Stutje tekende daarvoor. Ruim tien jaar werkte hij — naast zijn baan als leraar — aan de levensbeschrijving van Paul de Groot. Het is een inspanning die te rechtvaardigen valt. Een partijleider die bijna veertig jaar lang een niet onbelangrijke politieke stroming aanvoert, is een biografie van deze omvang waard. Daarbij komt dat de geschiedenis van de CPN en haar belangrijkste voorman om allerlei redenen blijft intrigeren. De laatste tijd zijn dan ook nogal wat boeken verschenen over het Nederlandse communisme. Onder de auteurs bevinden zich zowel oud-partijgangers die zich rekenschap wilden geven van hun stalinistische verleden (Schreuders, Verrips) als historici met een meer externe betrokkenheid (Cornelissen, Galesloot/Legêne, Voerman).

Jan Willem Stutje behoort tot de laatste stroming. Hij wil Paul de Groot schetsen in zijn sociale, culturele en politieke context. Daarbij is hij op zoek naar meer inzicht in het stalinisme, het politieke systeem waaraan De Groot in Nederland als geen ander vorm gaf. Via de partijleider tracht Stutje toegang te krijgen tot de 'niet gecodificeerde en niet geformaliseerde verbanden en structuren van het systeem'. Hoe zag, zo vraagt hij zich met andere woorden af, het 'geheime' leven aan de top eruit? Stutje lijkt erin geslaagd die laatste vraag voor een belangrijk deel te beantwoorden. Op basis van een grote hoeveelheid deels nog ongebruikt bronnenmateriaal geeft hij een minutieuze beschrijving van de handel en wandel van de opeenvolgende partijbesturen en aanverwante gremia. Daarin is één constante: Paul de Groot.

In 1899 werd deze als Saul geboren op de Amsterdamse Zwanenburgwal in de toenmalige joodse wijk. Zijn vader was diamantbewerker. De jongen groeide op in Antwerpen, waar het gezin was heen getrokken omdat in Amsterdam geen werk meer viel te krijgen. Paul, zoals hij zich was gaan noemen, was op school een goede leerling. Doorleren was er echter niet bij: